

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата психологічних наук, старшого наукового співробітника

Алексєєвої Анни Валеріївни

на дисертацію Пушкарук Ірини Юріївни

«Сім'я як чинник розвитку батьківської ідентичності чоловіка»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційна робота присвячена вкрай актуальній та недостатньо дослідженій проблематиці, а саме особливостям розвитку батьківської ідентичності чоловіка, що є одним з найменш розроблених аспектів гендерної психології та психології сім'ї.

Поряд із цим, постійні соціальні трансформації безперечним чином змінюють особливості сімейних стосунків чоловіка та жінки, а також специфіку їх функцій та обов'язків в процесі виховання дітей.

Так, останнім часом роль батька поступово змінюється у напрямі поступового зростання його участі у житті та вихованні дитини, починаючи від безпосередньої підтримки дружини під час вагітності та пологів та продовжуючись в процесі повсякденної участі у вихованні та догляді за дитиною.

Отже, зазначена дисертанткою проблематика є вкрай важливою в контексті виховання гармонійної особистості, неодмінною умовою чого є повноцінна участь батька у вихованні дитини, тобто, прийняття та реалізація ним своєї батьківської ідентичності.

В дисертаційній роботі Пушкарук І.Ю. чітко визначено завдання, мету об'єкт и предмет дослідження, що засвідчує належний рівень наукової підготовки дисертантки, а наведений методичний інструментарій повною мірою забезпечує розв'язання поставлених завдань.

Репрезентативним є перелік використаної літератури, що налічує 268 найменувань з яких 35 іноземними мовами, що засвідчує змістовність

проведеного дисертанткою науково-теоретичного аналізу досліджуваної проблеми.

Слід відмітити також логічність та структурність викладу матеріалу дисертації, яка складається з трьох завершених розділів, а основний зміст роботи викладено на 165 сторінках.

У першому розділі *«Теоретичні засади дослідження батьківства й розвитку батьківської ідентичності чоловіка»* дисертанткою проаналізовано особливості та умови функціонування сім'ї, що визначають специфіку інтеракції між її членами, наведено історичний огляд динаміки сімейних стосунків та батьківства, проаналізовано роль батька з позицій різних наукових напрямів, а також в контексті християнської релігійної парадигми, визначено змістовні характеристики родительського програмування в контексті становлення та розвитку дитини.

У розділі також проаналізовано основні підходи до дослідження особистісної ідентичності, визначено основні складові батьківської ідентичності чоловіка та виділено п'ять основних етапів її розвитку.

А саме, дисертанткою визначено п'ять наступних етапів розвитку батьківської ідентичності чоловіка: засвоєння моделі батьківської поведінки, психофізіологічна статева ідентифікація, формування ціннісно-сислової сфери майбутнього батька, фізіологічне батьківство, актуалізація батьківських почуттів і батьківської ідентичності, кожен з яких характеризується появою певних психологічних новоутворень.

Пушкарук І.Ю. також змістовно окреслює особливості ідентифікації з батьком, як провідного механізму розвитку батьківської ідентичності. Особливо важливим є визначення дисертанткою особливостей розвитку батьківської ідентичності в ситуації наявності негативних стосунків з батьком або його відсутності, що потребує особливої уваги в контексті створення належних умов для гармонійного прийняття майбутньої батьківської ідентичності.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження специфіки впливу сім'ї на розвиток батьківської ідентичності чоловіка»* було обґрунтовано

концептуальну модель дослідження, а саме виділено основні компоненти батьківської ідентичності, окреслено зовнішні та внутрішні чинники її становлення.

У розділі наведено експериментальні гіпотези дослідження, а також окреслено його головні завдання. Створений дисертанткою психодіагностичний комплекс відповідає меті та завданням дослідження. Також слід відмітити застосування І.Ю. Пушкарук авторської анкети та здійснення відповідних модифікацій стандартизованої методики з метою багатоаспектного дослідження батьківської ідентичності чоловіків.

Позитивні моменти емпіричного дослідження також полягали у застосуванні дисертанткою проєктивних методик, що дозволило отримати цікаві та змістовні дані стосовно предмету дослідження. Зокрема, застосована І.Ю. Пушкарук методика «Сімейна соціограма» дала можливість отримати цікавий емпіричний матеріал стосовно особливостей сімейних стосунків досліджуваних та проаналізувати специфіку їх впливу на становлення батьківської ідентичності.

Представлені у розділі результати емпіричного дослідження відображують вплив родителівської сім'ї досліджуваних на становлення їх батьківської ідентичності. А саме, цікавим здобутком дисертантки є порівняння даних отриманих серед досліджуваних, які вже мають дітей та тих, які ще знаходяться у доактуалізаційному періоді розвитку своєї батьківської ідентичності, що дозволило окреслити специфіку та особливості формування відчуття батьківства та сприйняття чоловіками своєї батьківської ролі.

Зокрема, дисертанткою доведено та статистично підтверджено наявність значущого впливу провідних вимірів, що характеризують родителівську сім'ю досліджуваних на формування їх образу себе як батька. Цікавим авторським здобутком є встановлення взаємозв'язків між власною батьківською ідентичністю та образами реального і ідеального батька, що дозволяє з'ясувати важливі аспекти формування батьківської ідентичності, зокрема, тенденцію до компенсації негативних проявів родителівської сім'ї, яка, в той самий час, супроводжується ознаками деякої суперечливості та неоднозначності.

У третьому розділі «Психологічний супровід розвитку батьківської ідентичності чоловіка» представлена авторська психокорекційна й психотерапевтична програма, спрямована на гармонізацію батьківської ідентичності, а саме подолання внутрішньоособистісних конфліктів та вирішення проблем, що були результатом негативного досвіду досліджуваних.

Основою розробленої Пушкарук І.Ю. програми є авторська 6 ступенева модель групової фокусної психокорекційної й психотерапевтичної роботи, яка поєднує в собі як традиційні психоаналітичні техніки, так і застосування елементів арт-терапії, казкотерапії та психодрами.

Зокрема, до позитивних моментів запропонованої програми можна віднести наявність в ній етапів, спрямованих на аналіз стосунків чоловіків з протилежною статтю, а також опрацювання та прийняття ними своїх сексуальних переживань, що є важливою умовою гармонійного розвитку батьківської ідентичності.

Апробація розробленої дисертанткою психокорекційної і психотерапевтичної програми засвідчує зростання показників, що презентують змістовий, оцінний та ціннісно-смысловий рівні сформованості батьківської ідентичності, що відображує ефективність запропонованої програми та можливість її застосування в процесі практичної роботи психологів з чоловіками, які вже є або планують стати батьками.

Результати дисертаційного дослідження отримали достатню апробацію на 11 наукових конференціях зокрема, на ювілейному конгресі ЄКПП «Освіта в психоаналізі: виклики і суперечності» та 5 міжнародних науково-практичних конференціях, а також викладені у 11 наукових публікаціях, з яких 6 статей надруковано в наукових фахових виданнях України у галузі психології та 1 в науковому фаховому виданні, що входить до реєстру міжнародних наукометричних баз.

Автореферат дисертації ідентичний основним положенням, результатам та висновкам дисертаційного дослідження Пушкарук Ірини Юріївни та відповідає вимогам, що ставляться МОН України.

Змістовний науково-теоретичний аналіз проблеми, обґрунтований вибір методів дослідження, а також подання отриманих даних засвідчують яскраву наукову новизну та безперечне практичне значення здобутків дисертантки.

Дисертаційна робота Пушкарук І.Ю. відрізняється науковою обґрунтованістю, структурованістю, очевидною актуальністю та науковою новизною отриманих результатів, що засвідчує високий науковий рівень дисертантки, зокрема, виразність її креативного потенціалу.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Пушкарук І.Ю. вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

- 1) Наведений змістовний теоретичний аналіз наукових джерел з досліджуваної проблематики потребує додаткової дефініції понять «статева ідентичність» та «гендерна ідентичність», які не видається за можливе вживати як однорівневі наукові категорії, що передбачає наявність певної узгодженості структурних зв'язків між зазначеними поняттями.
- 2) Теоретичний аналіз зазначеної наукової проблематики, зокрема, зміст підрозділу 1.2.1 набув би ще більшої змістовності за умови наведення в ньому аналітичного огляду особливостей становлення статевої ідентичності чоловіків, а саме особливостей гендерної соціалізації та формування маскулінно/фемінних складових психологічної статі, що є важливим чинником гармонійного прийняття батьківської ролі.
- 3) Результатам проведеного дисертанткою емпіричного дослідження не вистачає більшої структурованості, зокрема, відокремлено подано результати проєктивних методик, тоді як встановлення кореляційних взаємозв'язків між даними проєктивних та стандартизованих методик ще більше підвищило б ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження. Поряд із цим наведення в дисертації більш докладного статистичного підтвердження кожного з в результаті впровадження розробленої авторкою психокорекційної й психотерапевтичної програми показників, значно збільшить її практичну значущість.

4) Текст дисертації містить окремі технічні помилки, а також структурні недосконалості, зокрема, зміст підрозділу 3.2 бажано було б присвятити більш докладному аналізу методів, що були використані в програмі оптимізації розвитку батьківської ідентичності за рахунок перенесення докладного змісту занять до додатків.

Однак зазначені зауваження не знижують загалом високого наукового рівня представленої дисертації, а скоріше окреслюють перспективи подальших розробок та пошуків.

Дисертаційна робота Пушкарук І.Ю. виконана на високому теоретичному та емпіричному рівні, має виражену наукову новизну та практичне значення, а її результати є важливим внеском в розробку питань гендерної психології, психології сім'ї, а також вікової та педагогічної психології.

Таким чином, аналіз дисертаційної роботи Пушкарук І.Ю. дає підставу зробити висновок про те, що дисертація «Сім'я як чинник розвитку батьківської ідентичності чоловіка» за своїм науковим рівнем відповідає чинним вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., які висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор Пушкарук Ірина Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доцент кафедри психології та педагогіки
Університету сучасних знань
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник

А.В. Алексеева

Приватний вищий навчальний заклад
«УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ»
Ідентифікаційний код 3180033
ВІДДІЛ КАДР
Підпис: Алексеевой
Засвідчую: [signature]

03.02.15/101
26 09 18